

4. Bachilo, I.L. (1976), *Funktsii organov upravleniya (pravovye problemy oformleniya i realizatsii)* [Functions of control bodies (registration and legal problems of implementation)], Yuridicheskaya literatura, Moscow, Russia.
5. Yampolskaya, Ts. A. (1954), *Organy sovetskoho hosudarstvennogo upravleniya v sovremennyy period* [Soviet bodies of state administration in the modern period], Izd-vo ANSSSR, Moscow, Russia.
6. Vishnyakov, V.H. (1972), *Struktura i shtaty orhanov sovetskoho hosudarstvennogo upravleniya* [Structure and staff of bodies of Soviet state administration], Nauka, Moscow, Russia.
7. Averyanov, V.B. (1979), *Funktsii i orhanizatsionnaya struktura orhana hosudarstvennogo upravleniya* [Functions and organizational structure of public administration body], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
8. Busel, V.T. (editor-in-chief) (2003), *Velikiy tlumachniy slovnik suchasnoyi ukrayinskoyi movi* [Great Dictionary of Modern Ukrainian], Perun, Kyiv ; Irpin', Ukraine.
9. Averyanov, V.B. (editor-in-chief) (2004), *Administrativne pravo Ukrayini. Akademichniy kurs : pidruchnik : u 2 t. – T. 1. : Zahalna chastina* [Administrative law of Ukraine. Academic course : textbook : in 2 vol. – Vol. 1 : General part], Yuridichna dumka, Kyiv, Ukraine.
10. Kushnarova, T.E. (2000), “Tax authorities in the system of subjects of tax relations”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.07, Kharkiv, Ukraine.
11. Sidorchuk, L.A. (2011), “Theoretical aspects of determining competence and powers of local self-government in the field of public order”, *Pravo ta upravlinnya*, no. 1, pp. 408-415.
12. Melnik, A.F., Obolenskiy, O.Yu. and Vasina, A.Yu. (2003), *Derzhavne upravlinnya : navch. posib.* [State administration : teaching aid], Znannya-Pres, Kyiv, Ukraine.
13. “On Measures of State Registration of Rights to Agricultural Land” : Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 28.05.2014 № 845/5, (2014), *Ofitsiynyi visnik Ukrayini*, no. 2, art. 246.
14. “On Imposition of Duties of State Registrars” : Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 01.08.2013 № 1582/5, available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1582323-13>.
15. “On Urgent Measures on Protection of the Rights of Citizens in the Territory of Counterterrorist Operation” : Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 17.06.2014 № 953/5, (2014), *Ofitsiynyi visnik Ukrayini*, no. 47, art. 238.
16. “The Issue of State Registration of Rights to Immovable Property Situated in the Temporarily Occupied Territory” : Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 02.07.2014 № 226, (2014), *Uryadoviy kur'er*, no. 121.

УДК 342.9

ЮРИДИЧНІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

Огорілко Ю.М., здобувач

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 4, м. Харків, Україна
Ogorilko@meta.ua*

Статтю присвячено аналізу юридичних парадигм дослідження категорії незалежності центральних банків. Автором виділено позитивну (нормативну) та каузальну парадигми дослідження незалежності центральних банків. У межах позитивної (нормативної) парадигми досліджуються правові основи взаємовідносин центральних банків з іншими органами державної влади з позиції чинних нормативних актів. Каузальна парадигма передбачає аналіз відповідності законодавчо закріпленого рівня незалежності центральних банків їх необхідній моделі та дієвості визначеного рівня незалежності монетарних інституцій у межах банківської системи.

Ключові слова: парадигма, центральні банки, історична школа права, адміністративно-правовий статус.

ЮРИДИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ ЦЕНТРАЛЬНЫХ БАНКОВ

Огорилко Ю.Н.

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
пл. Свободы, 4, г. Харьков, Украина
Ogorilko@meta.ua*

Статья посвящена анализу юридических парадигм исследования категории независимости центральных банков. Автор выделяются позитивная (нормативная) и каузальная парадигмы исследования независимости центральных банков. В рамках позитивной (нормативной) парадигмы исследуются правовые основы взаимоотношений центральных банков с другими органами власти с позиции действующих нормативных актов. Каузальная парадигма предусматривает анализ соответствия законодательно определенного уровня независимости центральных банков их необходимой модели и действительности закрепленного уровня независимости монетарных институций в рамках банковской системы.

Ключевые слова: парадигма, центральные банки, историческая школа права, административно-правовой статус.

LEGAL PARADIGMS OF CENTRAL BANKS INDEPENDENCE RESEARCH

Ohorilko Yu.M.

*Karazin V. N. Kharkiv national university, area Svobody, 4, Kharkiv, Ukraine
Ogorilko@meta.ua*

The topicality of the study is determined by the need of distinguishing possible legal paradigms of central banks independence research depending on the aims and methods used.

According to the results of the analysis, the author points out that depending on the aims and methods used positive (normative) and causal paradigms of central banks independence research can be distinguished.

Within the positive (normative) paradigm the legal basis of relations between central banks and other governmental authorities are investigated on the basis of effective legal acts. As within the stated paradigm, the legal basis of relations between central banks and other governmental authorities are investigated, then the issue of central bank independence shall be considered only in accordance with the content of its constitutional and legal status.

Therefore, the positive (normative) paradigm, fully meeting all the requirements of legal research, shall have its own limits which cover legislative provisions of the organization of central banks on the constitutional and legal levels. These limits of the paradigm do not allow to analyze the basic factors that influence the process of law-making in consolidating and determining the criteria of central banks independence, namely:

- the correspondence of existing in a certain historical period legislative framework of the legal status (and, therefore, the level of fixed independence) of central bank independence to its actual or needed model;
- the interconnection of the constitutional and legal level of central bank independence with fixed mechanisms of its implementation within the banking system (i. e. the mechanisms included in the administrative and legal status of the central bank).

The casual paradigm provides the analysis of the correspondence of the legislatively fixed level of central banks independence to their actual or needed model and the interconnection of the constitutional and legal level of central banks independence with fixed mechanisms of its implementation within the banking system.

From the perspective of this paradigm the investigation of legal institutions are to be made in their relation to actual goals and needs that are objectified using tools of positive law. Moreover, the above mentioned analysis makes the basis for improving the legislation when changing social relations or when it is necessary to regulate new phenomena that arise during historical development.

Furthermore, the legislative strengthening of central bank independence occurs in order to provide its autonomy in relations with senior governmental authorities. However, the determination of sufficiency and adequacy of its independence level occurs in relations with banking institutions during the implementation of monetary control. That is why, in our opinion, it is necessary to analyze the existing monetary control framework and the variation of its application from the perspective of the dominant theories of organization and operation of the central bank of a certain country at the study of the legal basis of central banks independence ensuring.

Key words: paradigm, central banks, historical school of law, administrative and legal status.

Актуальність роботи зумовлюється необхідністю виокремлення можливих юридичних парадигм дослідження незалежності центральних банків залежно від поставленої мети та методів, що використовуються.

У правовій літературі відсутні спеціальні роботи, присвячені питанню юридичних парадигм дослідження незалежності центральних банків. Окремі аспекти досліджуваної проблематики розглянуто в роботах В. Козюка, Дж. Гелбрейта, П. Новгородцева, Т. Куна, Т. Латковської та інших учених.

Метою роботи є виокремлення юридичних парадигм дослідження незалежності центральних банків залежно від поставленої мети й методів, що використовуються.

На переконання Т. Куна, категорія парадигми являє собою джерело методів, проблемних ситуацій і стандартів вирішення, прийнятих певним розвиненим науковим співтовариством у конкретний час. При цьому зміна в парадигмі змушує вчених бачити світ по-іншому. Тому під час наукової революції, коли починає змінюватися нормальна наукова традиція, дослідник має вчитися заново сприймати навколишній світ: у деяких добре відомих ситуаціях він має навчитися бачити новий гештальт [1, с. 148-152].

На нашу думку, дослідження категорії незалежності центральних банків можливе з позиції декількох парадигм, що застосовуються науковцями залежно від поставленої мети та методів дослідження.

У межах першої парадигми дослідження основних положень незалежності центральних банків здійснюється на основі законодавчих норм у сфері їх взаємовідносин з іншими органами державної влади. З огляду на те, що основним джерелом аналізу незалежності центральних банків є правові приписи, які регулюють проблемне питання в певний проміжок часу, таку парадигму доцільно визначити як *позитивну (нормативну) парадигму* дослідження незалежності центральних банків.

Наприклад, Т. Латковська досліджує питання незалежності центральних банків з огляду на положення чинного законодавства, що визначає їх місце в системі органів державної влади. На думку дослідника, центральний банк, тісно взаємодіючи з органами державної влади, займає особливе місце, яке значною мірою зумовлюється тим, наскільки такий банк під час здійснення своєї діяльності є незалежним від органів державної влади. При цьому, на переконання автора, незалежність центральних банків залежить не лише від їх правового статусу, а й від інших факторів: процедури призначення керівництва банку, участі держави у формуванні статутного капіталу банку та розподілі його прибутку, ступеня відображення в законодавстві країни завдань і мети центральних банків, втручання державних органів у грошово-кредитну політику тощо [2, с. 160-175].

Оскільки в межах вказаної парадигми досліджуються правові основи взаємовідносин центрального банку з іншими органами державної влади, питання незалежності центрального банку розглядається лише з огляду на зміст його конституційно-правового статусу.

Проте, на нашу думку, дослідження питання незалежності центральних банків не обмежується аналізом законодавчих положень, що визначають їх правовий статус у взаємовідносинах з іншими органами державної влади.

Позитивна (нормативна) парадигма, повністю відповідаючи всім вимогам юридичного дослідження, має власні межі, що охоплюють законодавчі положення організації центральних банків на конституційно-правовому рівні. Вказані межі парадигми не дозволяють проаналізувати базові чинники, що впливають на процес правотворення під час закріплення й визначення критеріїв незалежності центральних банків, а саме:

- відповідність існуючого в певний історичний період законодавчого каркасу правового статусу (а тому й рівня закріпленої незалежності) центрального банку його дійсній чи необхідній моделі;
- взаємозв'язок конституційно-правового рівня незалежності центрального банку із закріпленими механізмами її реалізації в межах банківської системи (тобто механізмами, що охоплюються адміністративно-правовим статусом центрального банку).

У юридичній науці дослідження питання відповідності правових інститутів існуючим фактичним відносинам та закономірного розвитку законодавства під впливом певних чинників отримали своє вираження в поглядах представників історичної школи права.

Основоположник історичної школи права Ф. фон Савіньї обґрунтував історичне право через його походження з національної свідомості. Унаслідок цього формально-юридичне значення позитивного права було поставлено в залежність від умов його походження, які надавали йому моральну санкцію. З іншого боку, уже одне походження права з народної свідомості було визнано достатнім свідомством його позитивного значення.

З ототожнення позитивного права з національною свідомістю автором розвивалися положення, згідно з якими законодавець є лише виразником народного духу, а звичай – лише формою його розпізнання [3, с. 97-98].

Кристалізацію положень про роль законодавства щодо звичаю було здійснено Г. Пухтою. Дослідник відзначав, що держава не створює право: вона сама має свою основу в тій народній волі, у якій втілюється правосвідомість [3, с. 109].

У подальшому ідею закономірного історичного розвитку права під дією внутрішніх сил було переглянуто Р. фон Ієрингом. Визнаючи юридичні інститути результатом людської діяльності, що потребують постійного оновлення, дослідник стверджує, що позитивні норми не можуть бути результатом випадку. Для всіх вказаних норм настає час, коли вони мають стати здобутком історії. Тому справжньою потребою сучасності є не безумовна повага до існуючого, не покірне визнання даного, а критика минулого й пошук кращих устоїв історії. При цьому, на переконання автора, правовий зміст юридичних інститутів необхідно шукати в цілях і потребах часу. Право є продуктом людської діяльності, що приводиться в дію життєвою необхідністю й тиском обставин та керується мотивами доцільності [3, с. 145].

З огляду на викладене можна стверджувати, що дослідження правових інститутів має відбуватися в їх зв'язку з фактичними цілями й потребами часу, які об'єктивуються за допомогою інструментів позитивного права. Крім того, вказаний аналіз є основою для вдосконалення законодавства під час зміни суспільних відносин або необхідності регламентації нових явищ, що виникають у процесі історичного розвитку.

У подальшому описана ідея змінювалася представниками інших напрямів досліджень з огляду на специфіку предмета аналізу. Зокрема, для явищ, що належать до економічної сфери, джерелом юридичної об'єктивації були теорії, які описували необхідність проведення певних заходів для отримання економічного ефекту. Наприклад, Дж. Гелбрейт відзначав, що економічна теорія формує в людей уявлення про їх економічне суспільство. Таке уявлення помітно впливає на їх поведінку та на ставлення до організацій, які складають економічну систему.

Насаджування корисних вірувань особливо важливе з точки зору способу, за допомогою якого здійснюється влада в сучасній економічній системі. Вона полягає в тому, щоб змусити людину відмовитися від цілей, яких вона зазвичай намагається досягти, і переконати здійснювати цілі іншої особи чи організації [4, с. 348-350].

Оскільки категорія центрального банку належить до економічної сфери організації суспільного життя, дослідження адекватності правового забезпечення її незалежності має здійснюватися крізь призму теорій, які по-різному підходили до визначення й рівня законодавчого закріплення досліджуваної категорії.

Так, В. Козюк у спеціальному дослідженні аналізує незалежність центральних банків із позиції їх трансформації в процесі історичного розвитку та у взаємозв'язку з пануючими економічними теоріями на кожному етапі розвитку. Зокрема, автор вивчає питання незалежності центральних банків з огляду на такі напрями реалізації вказаної категорії: історико-теоретичний вимір дослідження незалежності центральних банків (золотий стандарт як механічна форма незалежності центральних банків, центральні банки та монетарна політика в кейнсіанському аспекті, монетарна автономія з позиції сучасної макроекономічної теорії); політико-конституційний аналіз організації центральних банків; емпірична верифікація незалежності центральних банків; незалежність монетарних органів в умовах глобалізації [5].

Екстраполюючи погляди автора на юридичну площину, можна виділити такі можливі напрями правового аналізу незалежності центральних банків поза межами позитивної (нормативної) парадигми, як дослідження незалежності центральних банків із позиції її теоретичного обґрунтування в межах певного історичного періоду та законодавче втілення вказаних обґрунтувань.

Аналізуючи взаємозв'язок конституційно-правового рівня закріплення незалежності центральних банків із наданими механізмами її реалізації в межах банківської системи (тобто зі змістом адміністративно-правового статусу центральних банків), слід зазначити, що в правовій літературі під адміністративно-правовим статусом розуміється комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав та обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права [6, с. 191-194].

При цьому адміністративно-правовий статус центральних банків є одним із видів правового статусу вказаних органів, що виокремлюються залежно від функціонального наповнення напрямів їх діяльності.

У науковій літературі виділяють такі функції центральних банків: *емісія готівки та організація грошового обігу* (має виключне право на випуск банкнот, які є єдиним законним платіжним засобом, обов'язковим для всіх платежів на території конкретної країни), *функція «банку банків»* (виконує роль міжбанківського розрахункового центру та кредитора останньої інстанції), *функція «банкіра уряду»* (полягає у виконанні центральним банком ролі фіскального агента уряду, забезпечує касове виконання державного бюджету та здійснює операції, пов'язані з обслуговуванням державного боргу), *реалізація грошово-кредитної політики* (передбачає наявність механізму грошово-кредитного

регулювання макроекономічних процесів, яке здійснюється з метою ефективного впливу на господарську активність, темпи економічного зростання тощо) [7, с. 417-425]. Аналізуючи співвідношення зазначених функцій, О. Дзюблюк виділяє пріоритетну роль грошово-кредитного регулювання та підпорядковане положення всіх інших функцій (емісійної, «банку банків», «банкіра уряду»), оскільки завдання з кредитного обслуговування банків та уряду має узгоджуватись із цілями монетарної політики, а не потребами відповідних позичальників. У результаті автором обґрунтовується роль центрального банку насамперед як органу грошово-кредитного регулювання економіки [8, с. 8].

Розглядаючи вказані положення в правовій площині, необхідно зазначити, що емісійна функція центральних банків є базовою під час становлення правового статусу згаданих інституцій у процесі історичного розвитку, проте втрачає актуальність за наявності закріпленого монопольного права на випуск грошових знаків та організації грошового обігу в країні.

Щодо юридичних аспектів реалізації інших функцій центральних банків можна відзначити, що функція «банку банків» втілюється через конструкцію правового статусу центрального банку у взаємовідносинах із банківськими установами, а функція «банкіра уряду» – через конструкцію правового статусу центрального банку у відносинах з органами державної влади.

При цьому функція грошово-кредитного регулювання є базовою щодо описаних вище функцій, оскільки визначає змістовне наповнення функціонування центрального банку. Проте її дієвість залежить від рівня незалежності центрального банку у взаємовідносинах з органами державної влади, що визначає варіативність поведінки центрального банку під час проведення грошово-кредитної політики.

З огляду на викладене слід зазначити, що законодавче закріплення незалежності центрального банку відбувається з метою надання йому автономії у взаємовідносинах із вищими органами державної влади. Проте визначення достатності й адекватності рівня його незалежності відбувається у взаємовідносинах із банківськими установами в процесі здійснення грошово-кредитного регулювання.

Саме тому під час дослідження правових засад забезпечення незалежності центральних банків, на нашу думку, необхідно аналізувати наявний інструментарій грошово-кредитного регулювання та варіативність його застосування з позиції домінуючих теорій організації й функціонування центрального банку певної країни.

Отже, для дослідження чинників, що впливають на процес правотворення під час закріплення й визначення критеріїв незалежності центральних банків, необхідно використовувати парадигму, яку, на наше переконання, можна визначити як *каузальну парадигму*. У її межах можна дослідити відповідність рівня незалежності центральних банків пануючим теоріям їх організації та проаналізувати зв'язок між законодавчими положеннями, що визначають рівень автономії центрального банку у відносинах з іншими органами державної влади, і положеннями, що встановлюють функціональний зв'язок між центральним банком і банківськими установами в межах банківської системи.

У результаті проведеного аналізу зазначимо, що залежно від поставленої мети й методів, які використовуються, можна виділити позитивну (нормативну) та каузальну парадигми дослідження незалежності центральних банків.

У межах позитивної (нормативної) парадигми на основі чинних законодавчих актів досліджуються правові основи взаємовідносин центральних банків з іншими органами державної влади. Каузальна парадигма передбачає аналіз відповідності законодавчо закріпленого рівня незалежності центральних банків їх дійсній або необхідній моделі та взаємозв'язку конституційно-правового рівня незалежності центральних банків із встановленими механізмами її реалізації в межах банківської системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун Т. Структура научних революцій / Т. Кун ; сост. В.Ю. Кузнецов ; пер. с англ. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605 с.
2. Латковська Т.А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах : порівняльно-правовий аналіз : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07 / Т.А. Латковська ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2008. – 543 с.

3. Новгородцев П. Историческая школа юристов. Ее происхождение и судьба / П. Новгородцев // Немецкая историческая школа права. – Челябинск : Социум, 2010. – 528 с.
4. Гэлбрейт Джон Кеннет. Новое индустриальное общество. Избранное / Дж. К. Гэлбрейт. – М. : Эксмо, 2008. – 1200 с.
5. Козюк В.В. Незалежність центральних банків : монографія / В.В. Козюк. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2003. – 244 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах. – Том 1. Загальна частина / ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
7. Гроші та кредит : підручник / за ред. проф. Б.С. Івасіва. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2000. – 510 с.
8. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин в умовах ринкового реформування економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.В. Дзюблюк. – К., 2001. – 38 с.

REFERENCES

1. Kun, T. (2003), *Struktura nauchnykh revolyutsyy* [Structure of scientific revolutions], Translated by Kuznetsov, V.Yu., Moscow, Russia.
2. Latkovska, T.A. (2008), “Financial and legal regulation of organization and functioning of the banking system in Ukraine and foreign countries : comparative legal analysis”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.07, Odessa National Academy of Law, Odesa, Ukraine.
3. Novgorodtsev, P. (2010), “Historical school of lawyers. Its origin and fate”, *Nemetskaya istoricheskaya shkola prava* [German historical school of law], Sotsium, Chelyabinsk, Russia.
4. Galbraith, John Kenneth (2008), *Novoe industrialnoe obsshchestvo. Izbrannoe* [The New Industrial Society. Selected], Translated, Moscow, Russia.
5. Kozyuk, V.V. (2003), *Nezalezhnist tsentralnykh bankiv : monohrafiya* [Independence of central banks : monograph], Kart-Blansh, Ternopil, Ukraine.
6. Averyanov, V.B. (2004), *Administrativne pravo Ukrainy. Akademichniy kurs : pidruch. : u dvokh tomakh. – Tom 1. Zagalna chastyna* [Administrative law of Ukraine. Academic Course : textbook in two volumes. – Volume 1. General Part], Yurydychna dumka, Kyiv, Ukraine.
7. Ivasiv, B.S. (editor) (2000), *Groshi ta kredyt : pidruchnyk* [Money and credit : textbook], Kart-Blansh, Ternopil, Ukraine.
8. Dzyublyuk, O.V. (2001), “ Organization of monetary and credit relations in a market reform of Ukrainian economy ”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.04.01, Kyiv, Ukraine.

УДК 347.998.85 (477)

ПРИМИРЕННЯ СТОРІН ЯК ПРОЯВ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сидельніков О.Д., аспірант

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
sydielnik1991@gmail.com*

Статтю присвячено дослідженню диспозитивності в адміністративному судочинстві України. У роботі аналізується один із важливих аспектів прояву цього процесуального принципу, що полягає в можливості припинення спору шляхом примирення.